

Identitáskeresők

Franciaországi magyar művészek kiállítása a Szöllősi-Nagy–Nemes Gyűjteményből

A rendszerváltást követően Szöllősi-Nagy András hidrológus az UNESCO párizsi központjában kapott munkát. Feleségével, Nemes Judit képzőművésszel az ott töltött két évtizedet a hetvenes évek Budapestjén még csak kis szerzeményekkel megindult képzőművészeti gyűjteményük szisztematikusan, nemzetközi ívű bővítésére is felhasználták. 2002-ben Angers-ban, egy évvel később a párizsi Magyar Intézetben, majd 2004-ben a szentendrei Művészeti-Malomban katalógussal kísért kiállítás volt látható a kollekciónak, amely azóta is folyamatosan bővül.

Hazaköltözésüket követően rendszerezték az alkotásokat, és 2017-ben útnak indítottak egy kiállítási és katalógussorozatot a gyűjtemény egyes részlegeinek aprólékos bemutatására. Az első kötet – három helyszínen megrendezett tárlatokkal – a fotóművészeti anyagból válogatott, és máris számos francia-magyar vonatkozást tárt fel. A kiadvány borítójára Lucien Hervé (eredeti nevén Elkán László – a szerk.) azon felvétele került, amely egy másik magyar kivándorló, Breuer Marcell építész által tervezett UNESCO-székház építése során készült. A címlapfotó egy vödröt cipelő ottani munkás árnyékát örökítette meg.

Az emigrációban élő alkotók önmagukat és egymást is gyakran lefényképezték; így került a gyűjteménybe például Étienne Beöthy (Beöthy István) önarcképe, valamint Joseph K'dar (Kádár József) fotója Szenes Árpádról és Székely Péterről is. A fényképgyűjtemény képviseli a mai fiatal művésznemzedékből a már nem kivándorlóként, hanem tanulmányi és munkalehetőséget, illetve más életkörülményeket keresve Párizsba költözőket is, például Sarkanytu Illés vagy Miskolczy Emese művei révén.

A második kiadvány tavaly – két kiállítás kíséretében – a gyűjtemény geometrikus kompozícióiból szemezgetett. Az időbeli ív itt is több évtizedet fogott át, hiszen Beöthy felesége, Beöthy-Steiner Anna egy 1930-ban készült színtanulmánya és például Pán Márta 2001-es krómaccél plasztikája között hét évtized telt el. Párizsban (is) élt, illetve máig ott élő és dolgozó magyar alkotók, például Konok Tamás vagy Anna Mark mellett ez a geometrikus válogatás döntően nemzetközi művészek munkásságára fókuszált, ennek kontextusában helyezve el a magyar alkotókat.

Ezért is esett a döntés a 2019 májusában megjelenő harmadik kiadvány és a kapcsolódó két kiállítás előkészítése során a gyűjteményben szereplő franciaországi magyar művészek és emigrációjuk történetének bemutatására. Így lett a kiadvány és a Bartók 32 Galériában valamint a Ráday utcai Biblia

Múzeumban megvalósuló kettős kiállítás címe a *Párizs – Paris* szójáték. A huszadik század során különböző indítékból több hullámban is érkeztek magyar művészek abba a francia fővárosba, amelyről (ezt jelöli a magyar írásmód) a hazai információk alapján volt egy elképzelésük, majd – a beilleszkedés egészen eltérő fokozatait élve – az ott töltött évtizedek megismertették őket a francia valósággal (erre utal a francia írásmód).

Időrend szerint ez a műtárgyanyag közel egy évszázadot fog át. Réth Alfréd 1911-ben az Atlanti-óceán partjának ismert városkájában, Honfleurben készült, a feszülő vitorlák látványából leszűrt félig absztrakt rajza vagy Rippl-Rónai József 1914-es párizsi utcai jelenete nyújtják a kiindulópontot, míg például Hetey Katalin kilencvenes évekbeli munkái már egyidejűleg a gyűjtő házaspár párizsi tartózkodásával. A művek többsége a huszadik század közepén született: Henri Nouveau (Neugeboren Henrik) és Tihanyi Lajos lírai, színekben gazdag alkotásai, Rozsda Endrének a biszkvit téglaóra festett sokalakos kompozíciója vagy éppen Étienne Hajdu (Hajdú István) növénymintás dombornyomata.

Míg a művek többsége nonfiguratív, a narratív-figuratív művek közül érdemes kiemelni a Schenk Adolf néven született és Kassák Lajossal gyalog Párizsba érkező Szittyá Emil ritkaságszámba menő, sűrűn festett alakok dinamikus mozgásától feszülő képét vagy Bálint Endre megrázó Halálallosát.

Bátor színhasználatával szembeszökő Fejtő Ferenc történész művészként méltatlanul kevésbé (el)ismert felesége, Fejtő Rózsi munkája mellett Szóbel Géza okker színfantáziája, illetve Martyn Ferenc vörös tónusokra épülő olajképe is.

Képersek révén megjelenik a párizsi Magyar Műhely is (Nagy Pál, Papp Tibor). Külön kisplasztikai részleg mutatja be a szobrászként viszonylagos ismertséget is szerzett Pátkai Ervin mellett a majdnem feledésbe merült Liphay Mátyás, Román Viktor vagy Kilár István művészetét is.

Az összességében Czóbel Bélától Victor Vasarelyig (Vásárhelyi Győzőig) ívelő anyag közel ötven franciaországi magyar művészt mutat be. Van, aki közülük csak rövid ideig tartózkodott Párizsban (Vajda Júlia), mások egész életüket emigrációban töltötték és csak az elmúlt egy-két évtizedben épültek be a magyar művészettörténeti tudatba (a francia közegben Sigismund Kolos-vary néven Kolozsváry Zsigmond).

Néhányan túlzás nélkül világhíreűek lettek (Hantai Simon, Reigl Judit), és a franciák vagy a nagyvilág tulajdonképpen francia, esetleg újabban, a figyelem változása nyomán, magyar származású francia mű-

vésznek tartja őket. Ide tartozik a Gács Vera néven született, majd férje, a művész, esztéta és pszichológus *Molnár Ferenc* mellett a számítógépes művészet egyik egyetemes szinten is úttörőjévé váló, ma, kilencvenöt évesen is aktív *Vera Molnar* is, akitől a gyűjteményben olyan átfogó anyag található, hogy nemcsak a mostani kiállításon szerepel, hanem a sorozat következő állomása, a Kiscelli Múzeum a negyedik katalógussal együtt, az ő munkásságát fogja bemutatni.

Az esztétikai szempont mellett a mostani két kiállítás és a katalógusban közölt két szöveg lényeges kérdése e művészek sorsa, identitása is. *Major Kamill* másfél méteres festménye (*Akkád írás*) fiktív íráskép, ami egy letűnt civilizáció iránti érdeklődésen túl az otthon, kultúrát, nyelvi közeget, otthonosság-érzést váltó művész érzékenységét, önazonosság keresését is jelzi.

Passuth Krisztinától, e művészek egyik legjobb ismerőjétől tudható, hogy *Schöffner Miklós* – aki mindmáig jobban ismert a *Nicolas Schöffner* néven – párizsi évtizedei alatt, bizonyára nem kis részben politikai okok miatt, nem volt hajlandó magyarul beszélni, s hosszú vívódás állhatott döntése mögött, hogy végül szülővárosának, Kalocsának egy, az életművét szélesre reprezentáló adományt juttatott.

Nemi, illetve társadalmi nemi identitását is megváltoztatta a *Prinner Anna* néven született, majd Franciaországban *Anton Prinner*ként élő *Monsieur-Madame*, ahogy *Pablo Picasso* nevezte.

A kommunista évtizedek alatt ez az emigráns művészeti közösség az ideológiai okok mellett művészeti korlátok miatt is csak nehezen integrálódhatott a magyarországi kiállítási és múzeumi életbe, hiszen progresszív munkásságukat csak lassan tudták elfogadtatni a szakemberek a hazai döntéshozókkal. A rendszerváltást követően mindkét akadály elhárult, és számos művészettörténész (*Cserba Júliától Sasvári Editen át Róka Enikőig*), illetve közgyűjtemény foglalkozik ma már visszatérően a francia-magyar alkotókkal.

Major Kamill: Akkád írás

(1984–94, falemez kollázs, 87x153 cm)

Roman Viktor: Cím nélkül

(bronz, 30x20x5 cm)

Mégsem véletlen, hogy a kánonba emelésükért műtárgypiaci szereplők – mint *Maklár Kálmán* galériás – mellett magángyűjtők, például a *Szöllősi-Nagy-Nemes házaspár* is oly sokat tesz. Párizsba kerülve *Nemes Juditék* a saját helyüket is keresték, és a kint élt vagy élő magyar alkotókkal történő megismerkedés, barátkozás, művészetük és életük dokumentumainak összegereblyézése a gyűjtő házaspár saját kérdéseire is nyújtott válaszokat. A hasonló élethelyzet miatt igyekeztek lépésenként megszerzett kis darabokból kirakni azt a korábban teljességében még senki által sem összeállított puzzle-t, amit *Lengyel-Braun Verától Frank Magdáig* (hogy két máig alig ismert nevet említsek) franciaországi magyar művészetnek nevezhetünk.

Természetes volt az is, hogy e folyamat eredményeképpen *Szöllősi-Nagyék* egy idő után túlléptek e francia-magyar közeg határain. Éppen a kint élő magyar művészekkel folytatott beszélgetések során érett meg felismerésük, hogy maguknak a művészeknek is belterjes lenne kizárólag egymás mellett gyűjtve, kiállítva, feldolgozva lenni, hiszen a művészet egyetemes, és ezek az alkotók nem kis részben éppen az egyetemes áramlatokhoz kívántak csatlakozni a francia főváros internacionális jellegét kihasználva. Így lett *Nemes Juditék* gyűjtése hamar nemzetközi, s ebben a nyitási folyamatban egy állomás, egy tanulási lépcsőfok, egyúttal a magyar vonatkozású kulturális örökség ápolásának egy fontos tette volt és maradt a franciaországi magyar közeg feltérképezése. Míg gyűjteményük nagy része ma már nemzetközi jellegű, a mostani kettős kiállítás a francia-magyar művészeti hidat rekonstruálja.

Ébli Gábor